

TM	G. XXXVI	Br. 2	Str. 959-961	Niš	april - jun	2012.
----	----------	-------	--------------	-----	-------------	-------

Prikaz dela
Primljeno: 13. 03. 2012.

Stanoje Ivanović

KRITIKA PODANIČKOG DUHA*

Najnovija studija istaknutog stvaraoca i univerzitetskog profesora Mila Lompara pod nazivom *Duh samoporicanja*, i podnaslovom *Prilog kritici srpske kulturne politike*, zaslužuje pažnju društvene i, posebno, kulturne javnosti, jer na sintetičan i produbljen način rasvetljava pojave koje nepovoljno utiču na razvoj nacionalne kulture. Neke od njih su postojale i ranije, sa specifičnim oblicima delovanja, a neke su savremenije i aktuelnije, ali sve one imaju određena zajednička obeležja.

U njihovoj osnovi se nalazi nametanje antinacionalnog kulturnog obrasca, fenomen koji autor određuje kao „duh samoporicanja“ koji, s jedne strane, osporava vrednosti nacionalne kulture, a sa druge strane, osporava mogućnost sumnje u sopstvena načela. On ima duboko ideološki karakter koji se opravdava različitim sredstvima i gde najmanje mesta ima za slobodno mišljenje i kritičku javnost. On se zasniva na širim ideološkim sistemima čije principe transponuje u oblast kulture.

Autor izdvaja više „kristalizovanih formi ideologije“ u okviru kojih se razvija i održava ovaj duh u različitim istorijskim okolnostima. Komunizam, jugoslovenstvo, globalizam i evropejstvo su karakteristični oblici emanacije ideološkog koncepta kulture i destrukcije nacionalnih vrednosti. Oni se, iako u različitim društvenim okolnostima, zasnivaju na dominaciji autoritarne političke volje i marginalizaciji i destrukciji srpske nacionalne svesti. Tome pogoduje nedostatak slobode i stvarne demokratske prakse u društvu.

Autor opširno analizira ideološke odlike titoizma koji je dugo bio dominantan oblik destrukcije srpske nacionalne svesti i koji se, uprkos propasti komunizma i jugoslovenstva kao ideoloških sistema na kojima je počivao, obnavlja kroz neke pojave neotitoizma. Zastupajući nadnacionalnu ideologiju i koristeći sve mehanizme represije i kontrole društvene svesti, titoizam se neprekidno nametao i održavao, osporavajući nacionalne vrednosti i tekovine srpske kulture. Za to su bila potrebna dva uslova – istorijska univerzalizacija srpske krivice i „pounutrašnjivanje srpske krivice kao gotove činjenice“, odnosno samooptuživanje i samokažnjavanje i prihvatanje nametnute stigme. Taj ideološki koncept poricanja i negacije trebao je da učvrsti i učini pozitivnijom ideološku

Stanoje.Ivanovic@uf.bg.ac.rs

* Мило Ломпар. 2011. *Дух самопорицања*. Нови Сад: Орфеус, стр. 480.

matricu političke vladavine, društvene kontrole i omogućiti ostvarivanje različitih antisrpskih interesa.

Kao nosioce titoizma autor označava „sekularno sveštenstvo“, pojam koji je koristio I. Berlin za komesare državne ideologije, tumače i čuvere režimske svesti, samoproglashenu avangardu čije delovanje nije samo izraz ideološke posvećenosti, već i način očuvanja privilegija. Navodeći brojne primere stigmatizacije neistomišljenika, autor ukazuje na mehanizme njihovog delovanja. To su simbioza sa ideološkim izvorima, promovisanje i tumačenje nametnutih ili poželjnih ideja, osporavanje i negiranje nepoželjnih ideja i vrednosti, diskriminacija oponenata i podanički odnos prema vladajućim centrima moći. Kada je u pitanju odnos prema narodu, „neuke i glupe mase moraju biti kontrolisane“ (N. Čomski), kontrola je način civilizovanja, a civilizovanje način integracije u poželjni sistem (str. 59).

Zanimljiv je ideološki preokret u kome su „komunistički komesari“ postali ne samo protagonisti neotitoizma u postkomunističkim uslovima, nego i „sekularni sveštenici“ panevropjstva i svetskog kapitalizma. Ako se neotitoizam može shvatiti kao recidiv koji se obnavlja u sličnim socijalnim sredinama, ali ovog puta kao farsa, mnogo je zanimljivija transformacija ka liberalnoj ideologiji globalizma i atlantizma koja ima suprotnu ideološku matricu. Možda bi ove pojave trebalo dalje istraživati, pogotovo što je njihovim protagonistima mnogo teže nego ranije. Naime, u uslovima postojanja stabilnog sistema i ideološke osnove u koju nije trebalo sumnjati, ideološko delovanje je bilo lagodnije; međutim, u uslovima sve neizvesnije perspektive liberalizma koji, umesto da označi kraj istorije, sve više biva skrajnut sa istorijske pozornice, to slabljenje ideološke podrške dovodi „sekularno sveštenstvo“ u sve nepovoljniji i neizvesniji položaj.

Ali od samih protagonista samoporicanja, o čijoj se ulozi pisalo i ranije i kojima su pripisivani različiti nazivi, kao i od njihovog dela koje je po prirodi osuđeno na prolazno trajanje jer ga vreme marginalizuje, važnije je razmatranje ideja oko kojih se odvija njihova aktivnost. Autor analizira neke od njih ukazujući na njihovu ideološku zasnovanost, kao što su pokušaj filozofskog osporavanja nacionalne ideje koji prerasta u ideološki konstrukt, ideološko shvatanje krivice koje krivicu uzdiže u kolektivni prostor, negiranje mitološke osnove kulture, stvaranje aktuelnih ideoloških mitova prema političkim interesima, gušenje nacionalnih kulturnih vrednosti i stvaralačkih aktivnosti pojedinaca, manipulacija javnim mnjenjem itd. Kritičko razmatranje ovih aspekata doprinosi rasvetljavanju njihove suštine, kao i njihovog uticaja na društvenu i kulturnu praksu.

Autor posebno razmatra srpsko-hrvatske relacije u kulturi i ekspanziju hrvatskih elemenata još od habzburških vremena, a posebno u uslovima titoizma, neotitoizma i aktuelnog evropejstva. U nedostatku srpske kulturne politike, a uz konstantno „pounutrašnjivanje hrvatskog stanovišta“ od strane nosilaca „duha samoporicanja“, ova ekspanzija se ne vrši zbog njihovih inherentnih svojstava, „nego zato što kao hrvatska obezbeđuje najmanje uočljiv i gotovo samorazumljiv prodor zapadnih kulturnih i političkih interesa“ (str. 167-168). Kako zapaža autor, sredstva ove politike su različita, često i potpuno suprotna od zapadnih vrednosti, ali sva teže istom cilju – sprečavanju uticaja „istočne kulture“ (Sison-Votson), sužavanju srpskog etničkog prostora i redukciji „srpskog kulturnog stanovišta“.

Brojni su primeri ovih pojava koji pokazuju međusobnu povezanost i istorijski kontinuitet i koji imaju pogubne posledice za srpsku nacionalnu kulturu.

Autor se zalaže za izgradnju „integralističke kulturne politike“ kao jedini način da se „očuva svest o celini srpskog naroda, da se unapredi svest o srpskoj kulturi kao istorijskoj kontaktnoj kulturi tri vere, da se zasnuje – kao državna činjenica – briga o srpskom jeziku, posebno u područjima u kojima su Srbi izloženi sistematskim procesima odnarođivanja“ (str. 332). To je politika koja miri nacionalno i moderno, koja je kritička i samorefleksivna, višeslojna i integrativna i koja će biti efikasna u odbrani od svih oblika poništavanja.

Ova studija pruža širok uvid u višedecenijsko preoblikovanje kulturne matrice, razotkriva puteve i domete ovih pojava i potvrđuje da, kao reakcija, nastaju stvaralački poduhvati i stvaralačka dela koja jačaju nacionalnu kulturu, učvršćuju duhovnu vertikalnu i obnavljaju veru u autentične kulturne vrednosti.